

Мбр. чол2/26

126/26

Књижевни преглед

ЈЕДНА ЗБИРКА СТУДИЈА О ДОСТОЈЕВСКОМ.

О Достојевском, II, Сборник статеи, под редакцијом А. Л. Бема —
Прага, 1933.

У Прагу, при Руском народном универзитету, постоји од 1925 године Семинар за изучавање Достојевског. У ствари, једно научно друштво, јер су и управљач и сарадници личности одређених научних квалитета. Уз многе друге и разноврсне труде и ~~издавања~~ Семинара, ту је сада други том сабраних студија у области Достојевскога стварања и његове личности.

Кад се свеска дочита, остаје пре свега једно импозантно опште осећање: колико Руси, свих струка, своју домаћу литературу познају, с њоме живе, на сваком духовном хоризонту је виде, у свакој струци и музи је припитују. Може се казати да Руси с помоћу својих великих писаца и песника, с помоћу њихових идеја, учења и ауторитета, подижу који било свој рад од никега рада на степен вишег рада.

~~ноге~~ ~~даске~~ ~~у свом културном~~ ~~году~~ своју домаћу књигу као извор ~~жизни~~ жи-
вих мисли и снага. Прошло се кроз револуције идеја, емоција и форми, политике, науке и уметности, ~~и~~ али Руси, на разним местима и разних настројења, једну своју културну форму не диражу као што се у око не дира: према својим великим писцима остају у ставу ~~да~~ ~~који~~ је одредио Достојевски казавши једном завазда ко је и шта је Пушкин за сву Русију, и за све Русије. Нама се чини да ћео свет осећа: да један Пушкин, један Достојевски, или Тургењев, и т. д., стоје ~~са~~ ~~на~~ на чудесно истој раздаљини од свих руских пребивалишта и живота. ~~и~~ ~~у~~ ~~стално~~ ~~свима видљиви, због~~ ~~се~~ ~~је~~ ~~стане~~ ~~света~~ ~~Руски велики писци не прелазе у историју, остају у среду живота и рада.~~

У овој свесци, сем проф. Горака, који је Чех, и који је дао рад компаративно дискриптивног карактера, (»Деца сатане« Пшибишиевског и Достојевски), сви остали сарадници су Руси, и дали су радове мање или бише кореног карактера. Зато је ~~да~~ потпуно немогућно приказати те радове синтетички, а ~~места~~ ~~нема~~ ~~у~~ ~~ревији~~ ~~општег обележја~~ ~~да~~ ~~се~~ ~~сваки~~ ~~раду~~ ~~посвети~~ ~~странице~~. Извођићемо понешто не у смислу ~~напоме~~ вредности, него по потреби најзгоднијег коментара за шире слојеве нашег света који је баш ту недавно добио у српском преводу безмало целог Достојевског.

В. В. Зјењковски приложио је зборнику рад о старом Карамазову и карамазовштини уопште. Ми се на том раду задржавамо у првом реду зато што је аутор узео да објасни оне типове Достојев-

скога који спадају међу најмрзосније и најниже, и који су читаоцима понејчешће врло загонетни. Реч је о Карамазовима, али се подразумевају и други, јер Карамазови стоје на крају родослова разних Свидригајлових и Ставрогина.

Г. Зјењковски заузима став према онима који су писали да су Браћа Карамазови диалектика о добру. Он тврди да је у том роману главно: тема пола, ~~да~~ је то ~~дело~~ у основи диалектика о полу и његовој преобразењу, његовој сублимацији. Аутор подвлачи разлику између енергије пола и полне енергије. Полна енергија вуче мање или више у реалност сексуалности, и може да одвуче у ону развратну ~~реалност~~ ^{ни из доле да} о којој тако радо говори Карамазов отац. Енергија пола ~~није~~ само ствар физиологије. То је суштинска енергија бића, извор личности, то је творачка енергија, ~~која~~ која може прећи у све друге творачке енергије. То је дакле енергија која никада не престаје бити у вези са духовним. Отуда сладострашће, кад је прекомерно, значи увек раздешеност космичких сила у човеку. ~~Код~~ Достојевског, одиста, полна неуздржљивост иде увек са духовним падањем. Падање то је трагично код два старија брата Карамазова и Ставрогина, а одвратно и коначно код Карамазова оца и Свидригајлова.

Зато што је енергија пола у вези са духовним, могућна је сублимација пола, и зато има сем реализма пола и филозофија пола. Г. Зјењковски, говорећи о тим сублимацијама, има на уму, чини нам се, најмодернија научна истраживања у том правцу. ~~Ми подсећамо~~ читаоце да ~~у~~ древно инђанским Упанишадама има учење о уздржаној енергији пола која може да се претвори у најплеменитије енергије у човеку.

По Г. Зјењковском, ни стари Карамазов не може до краја негирати везу енергије пола с духовним. Он највише воли најчистијег сина Аљошу, ~~од~~ њега »чека последње«; ~~и~~ трепетом пита Ивана: има ли Бога? ~~и~~ дакле вуче неки »духовни страх«, по речима Г. Зјењковског. Мића Карамазов, који је говорио: »вoleo сам разврат, вoleo сам и срам разврата«, тај Мића воли Бога, а нарочито воли лепоту; он просто гине од жеђи за лепотом. Њега дакле естетичка сублимација енергије пола чува од пропasti. Он собом доказује да је метафизика лепоте ~~и~~ борби ~~у~~ усрцу, да је дакле и она на дну енергије пола.

По Г. Зјењковском, уосталом и по Достојевском, највише је Карамазов брат Иван. Он има сву страховиту страст за животом коју и остали Карамазови. »Све ће победити моја младост, свако разочарење«. »Карамазовска снага нискости је снага која све издржи«. ~~и~~ по духовним напрезањима стоји даље од оце Карамазова него сви остали. ~~он има горашки дух~~ ^{он има горашки дух} ~~која~~ ~~и~~ тежи ка добру, он се као личност раздваја и цепа. ~~тато што~~ је код њега у диалектици и напору, само морални разум на послу, он не улази у трагедију добра, него само у трагедију моралног разума. Иван неће прави духовни живот, који зна да у животу не влада, и не може владати само добро; ~~и~~ пркосно теоријски тражи да на земљи не буде ~~и~~ једне сузице једнога детета, ~~и~~ значе, објављује бунт Богу. Отуда се он, у познатом трагичном моменту раздваја на диалектичара о добру и на ѡавола.

романа,

Аљоша је без трагичног подвојења; али је са сигурним муклим осећањем знао (и говорио) да је и он Карамазов. Он је међутим пошао путем најбољег преобразења, путем мистичке сублимације енергије пола, дакле ка победи чистог унутрашњег живота. Схематички гледано, Карамазови представљају следеће: Мића, тежњу за естетичким успињањем; Иван, за идејним; а Аљоша се стварно успиње ка светињи унутрашњег живота. Да је роман довршен. Мића и Аљоша би, свако на свој начин, вероватно достигли сублимацију; док би Иван, који је мислио не-главним разумом, (о главном и не-главном разуму расправља у Зборнику, у лепој студији *Достојевски психолог*, Д. Чижевски) он би вероватно имао да буде дефинитивна жртва раздешености ко-~~жничких~~ сила у себи, имао би да полуције Јер, страсна жеђ за животом, вољење живота »преко његовог смисла«, ако се та жеђ и вољење метафизички не преобразе, воде у гадост и пропаст.

Ми подсећамо читаоце на Версилова у Достојевскому роману *Момче*. То је врста малог Ивана Карамазова. Без сатанских моћи Иванових да у екстремима докаже карамазовшину, он у *Утрагичној трајности* приказује духовну раздешеност и узалудност свих талената, због несублимиране полне енергије.

руцки
днос и остало

Врло је надахнут рад г. А. Бема *Достојевски, генијални читалац*. Аутор подвлачи оно што смо у почетку рекли: и генијални писци уривају домаћу литературу, црпу из ње снагу, појачавају и утврђују народне типове и уметничке истине. ~~Н~~ је Достојевски генијално читалац Грибоједова, зато је Чацки, појачан и проширен код Достојевског, постао од фигуре и типа мисао, са умноженим тенденцијама не само друштвеним, него и историјским. Зато што је Достојевски генијално осећао »мале трагедије« по Пушкиновим поемама, и генијално прочитао редове из *Тврдице витеза*

... нека присиле оца

Да ме држи као сина, не као миша

Рођеног под патосом

дошао је подстрек да се у Достојевском јаве читаве серије проблема и слика о трагедијама људи који из разних разлога живе под патосом, подземљу, у »подпољу«.

Г. П. Бицили приложио је студију која по стојији теми значи до-
ста нову ствар за шире кругове наших читалаца: *Зашто Достојевски није написао Живот великога грешника*, то јест, своје намеравани *роман* о јунаку који би био синтеза свих његових јунака. Достојевски је заиста жељео да створи руског надчовека или свечовека, човека и грешника који ће проћи кроз све, али није у том успео. Ми се сећамо редакта из *Дневника Достојевског*, који потврђују да је та жеља била жарка, јер је Достојевски ишао до претераних изјава: да је све што је написао само увод. Зашто Достојевски није успео да даде тога још већег грешника од свих грешника, који заиста нису мали — то је тема која задире у питање трагедије твораштва самог Достојевског, и у питање бесконачне индивидуалности надчовека. Г. Бицили се много позива на студију *Проблеми твораштва Достојевског*, која је публикована у Лењинграду, чији је аутор Бахтјин, и коју смо и ми имали

задовољство да прочитамо, и сад имамо задовољство да је читаоцима напоменемо као дело прворазредно. Бахтјин је нашао »несклад између огромних концепција Достојевскога и његовог гледања на свет«. »Колективни свечовек... у границама времена и простора... не може реагирати на све...« Извео је даље Бахтјин тезу: да су јунаци Достојевскога »ван времена, без узајамних функционалних односа са светом«, зато управо и нису хероји, него су »образи«. Ти јунаци не еволуирају, сваки је од њих од почетка до краја »дат«, остаје са једним, својим начелом, и све је, како Бахтјин лепо каже, »један полифони монолог«. Идеја се диалектички развија и умножава, али човек не еволуира. И гасила, ј

Ми подескамо овде парошице на Браћу Карамазове ~~којим~~ је Достојевски ~~нај~~ најполифоније монологе хероја, али ~~нај~~ је остало недовршено, то јест, сви јунаци који су требали да еволуирају као велики грешници, остали су »дати« и недовршени, сваки од њих окован једним начелом, и, збиља, »ван времена«. У том смислу Г. Бицили закључује да хероји Достојевскога, сва та зрачења једног неостварљивог свечовека, више по~~у~~сећају на образе у Дантеовој Комедији него на неког Фауста.

Можемо још само по наслову споменути студију проф. Лапшина Комично у делима Достојевског, пуну ретко финих дистинкција ~~и~~ мало јаче него само по наслову рад ~~Р~~ Пљетњева Срцем мудри, то јест рад о старцима-свештима Достојевским и уопште руским. Ти старци су, тако да кажемо, у апстракцији они грешници и свезнаоци и надљуди, које Достојевски у конкретној уметничкој форми није успео да даде. Ту је чувени Тихон Задонски, којега је Достојевски желео израдити као пуну фигуру, али га је свега унео у главу »Исповед Ставрогина« у роману Нечисте силе. Ту је не мање чувени старац из Оптине Пустиње, коме је Достојевски ~~ишаш~~, и са кога је, тврди се, mestimично и дословно списао свога старца Зосиму у Браћа Карамазови. Сви ти старци држе собом оно што је развијао проф. Зјенковски: »тема пола је тема земље«; енергија пола је суштинска енергија човекова, и зато се мимо земље не може ни у светост. Има ванредна реч старца Амвросија, који »срцем« резимује, ~~и~~ све што су толики мислиоци разумом написали о прегањању човека и надчовека. Старац вели: »Дужност нам је да живимо на земљи као што се точак врти, ~~и~~ једном тачком тек додиривати земљу, а свима осталима стремити горе.«

Ваља још споменути Додатак уз овај Зборник: ствар која представља руску истрајност и љубав за посао, и руске размере у замишљању свега онога што ће се у будуће још имати да ради на делу и на заоставштини Достојевскога. То је речник личних имена у целокупним делима Достојевскога. Замишљамо страховити рад прикупљања и контроле! И замишљамо такође: какву помоћ значи за будуће специјалне студије имати на длану свако место где је с речју или с идејом био присутан јунак Достојевскога, или лице из неког цитата у Достојевскому тексту.

ИЕНДОРА СЕКУЛИЋ